

Model víceúrovňového vládnutí a model politických sítí jako prostor a způsob rozvoje současné Evropy aneb Obejdeme se bez války?

Jiří Zeman*

1 Úvod¹

Dnes již asi nikoho nepřekvapí, že projekt evropské integrace, jenž vyústil v dnešní Evropskou unii, je reakcí na druhou světovou válku a je veden snahou, aby k žádnému obdobnému konfliktu již nemohlo nikdy dojít. Na druhou stranu se v literatuře lze setkat s nikoliv menšinovým názorem, že válka je jistým nutným zlem a zároveň rozhodující hnací silou rozvoje lidské společnosti, později uspořádané ve stát. Je-li tomu tak – a následující článek se bude snažit dílčím způsobem přispět k nalezení odpovědi na tuto otázku – pak se dostáváme do poněkud slepé uličky, neboť jako bychom se zbavovali toho, co nás jako lidstvo posouvá kupředu. Článek jistě není míněn jako obhajoba nebo dokonce příměluva za další vedení války. Naopak, je-li tedy správně uvedené východisko, navazující otázka musí znít, čím ono organizované násilí vlastně nahradit.

2 Válka – je skutečně k něčemu dobrá?

Teorií, respektive ucelených koncepcí vysvětlujících vznik a existenci státu od rozpadu prvobytně společné společnosti do současnosti je mnoho.² Struč-

* Mgr. Jiří Zeman, Ph.D., Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno.

¹ Článek je zkrácenou verzí úvodní kapitoly disertační práce autora článku. Disertační práce „*Ústavněprávní aspekty členství v Evropské unii*“, kdy školitelem autora byl pan doc. JUDr. Jiří Kroupa, CSc., byla obhájena na Katedře ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity v červnu roku 2015. Předkládaný text pak vychází mj. z myšlenek, jak je nastínil Wolfgang Reinhard ve své knize *Geschichte des modernen Staates: von den Anfängen bis zur Gegenwart* [srov. k tomu Reinhard, Wolfgang. *Geschichte des modernen Staates: von den Anfängen bis zur Gegenwart*. 1. vyd. München: C. H. Beck, 2007, 128 s. ISBN 978-3-406-53623-6] a Ian MORRIS v knize *Krieg: Wozu er gut ist* [srov. k tomu MORRIS, Ian. *Krieg: Wozu er gut ist*. 1. vyd. Frankfurt: Campus Verlag, 2013, 527 s. ISBN 978-3-593-39716-0.]. Podle názvu druhé z citovaných knih byl vytvořen i název první podkapitoly.

² Jejich stručný přehled nabízí například Karolina Adamová a Ladislav Křížkovský [srov. Adamová, Karolina;

ně lze konstatovat, že se v zásadě nevyklučují, spíše zdůrazňují odlišné aspekty, jež podle nich ke vzniku států převážně vedly. Pro téma rozebírané v tomto článku nabývají největšího významu teorie společenské smlouvy,³ teorie moci (násilí, války) a teologická

Křížkovský, Ladislav. *Dějiny myšlení o státě*. 1. vyd. Praha: Codex, 2000, 389 s. ISBN 80-86395-08-1.]. Tito autoři ve svém stručném přehledu jmenují zejména teorii teologickou (teokratickou), patriarchální teorii Františka Weyra, teorii násilí (války), teorii společenské smlouvy, organickou teorii, psychologickou teorii, teorii solidarismu, teorii dosahování kolektivních cílů a úkolů (tzv. funkcionální škola), teorii zdůrazňující existenci institucí sloužících obecnému dobru, filozoficko-antropologicko-institucionální teorii či teorii sociologického pojetí státu.

³ Teorie společenské smlouvy vychází mimo jiné z učení Thomase Hobbesa [srov. k tomu Hobbes, Thomas. *Leviathan, oder Stoff, Form und Gewalt eines bürgerlichen und kirchlichen Staates*. Neuwied: Luchterhand Verlag, 1966, s. 134 a násl.], podle něhož přenesení celé moci a síly na jednoho člověka nebo skupinu lidí [v cit. zdroji „*auf einen Mensch oder Versammlung von Menschen*“] zajistí, že si člověk bude moci užívat plodů země a bude moci spokojeně žít. V pozdější době ovšem bylo koncepčně filozoficky nemyslitelné, aby se lidská bytost vzdala veškeré své svobodné vůle (tedy i za předpokladu, kdyby tak učinili i ostatní a všichni tímto způsobem navázání na „nesmrtelného Boha“ vytvořili stát), proto se začalo vycházet z toho, že k vytvoření prostředí, kde jednotlivec bude moci naplnit ve vymezené míře svoji jedinečnost a využívat statků vzniklých právě díky společnému úsilí všech, postačí, vzdá-li se jednotlivec svých práv jen v takovém rozsahu, který je nutný k překonání oné „předstátní“ anarchie. J. M. Buchanan a G. Tullock [srov. k tomu Tullock, Gordon; Buchanan, James. *The calculus of consent: logical foundations of constitutional democracy*. 17. vyd. Michigan: University of Michigan Press, 2001, s. 249 a násl. ISBN 0-472-06100-3.]. pak v této souvislosti mluví o „external costs“, jež jednotlivci obětuje (v Hobbesově slova smyslu se tedy podřídí vůli „nesmrtelného Boha“, byť třeba je to v konkrétní situaci v rozporu s jeho přesvědčením), neboť je to pro něj v dlouhodobém horizontu [v orig. „*in the long run*“] výhodné. Stát tak již toliko negarantuje každému jednotlivci onen minimální prostor, v němž může naplňovat svoji svobodnou vůli [slovy J. M. Buchanana „*protective state*“ – srov. k tomu Reisman, David, A. *Democracy and exchange: Schumpeter, Galbraith, T.H. Marshall, Titmuss and Adam Smith*. Cheltenham: Elgar, 2005, s. 304

teorie.⁴ Co se týká zmíněné teorie moci, je zvláště z historicko-vědního hlediska často používaným způsobem nazírání na fungování státu. Vychází se přitom v této souvislosti často ze schématu vztahů společenského uspořádání (coercion-extraction-cycle), jak jej ve své knize *The history of government from the earliest times* nastínil Edward Finer.⁵ Ústředním pojmem je zde nátlak (násilí) jako prostředek k vytvoření, udržení a k rozvoji státu.⁶ Aby stát udržel (popřípadě rozvinul) svoji moc, potřebuje jednotlivce a prostředky, které z toho důvodu nemohou být využity jinde a jinak. Čím více jednotlivců (prostředků) k tomu

a násl. ISBN 1-84542-042-X.], ale poskytuje mu i veřejné statky [srov. k tomu Buchanan, James. *The collected works of James M. Buchanan, Volume 5, The demand and supply of public goods*. Indianapolis: Liberty Fund, 1999, s. 186 a násl. ISBN 0-86597-222-2.]. Pro úplnost dodejme, že z teorie společenské smlouvy vychází též socioekonomická evoluce Friedricha Augusta von Hayeka [srov. k tomu Hayek, Friedrich, August von; BOSCH, Alfred, ed. *Gesammelte Schriften in deutscher Sprache, Band 3, Die Verfassung der Freiheit*. 5. vyd. Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 2005, s. 30 a násl. ISBN 3-16-145844-3.]. Hayek v kapitole druhé právě citované knihy – tato kapitola se jmenuje „Tvůrčí síly svobodných civilizací“ – přitom dovozuje, že jednatelce zná příliš málo, proto se musí spolehnout na síly ovládající trh (typicky nabídku a poptávku), v souladu s nimiž se rozhoduje. Z řetězce nabídky a poptávky se pak odvíjí konkrétní rozhodnutí jednotlivce (jednatelce se spontánně přizpůsobuje konkrétní nabídce a poptávce) a vzniká tak spontánní řád. Takto vytvořený řád v sobě zahrnuje mnohem více eventualit, než byl-li by vytvořen uměle podle předem připraveného konceptu; nevýhodou však je, že nelze odhadnout jeho vývoj. Na druhou stranu je i onen spontánní řád podle Hayeka ovládan určitými obecnými pravidly vycházejícími z hospodářského a sociálního života, které jeho spontánnost usměrňují. V této souvislosti se pak ale ukazuje, že tento Hayekem vytvořený spontánní pořádek vlastně není neomezeně přirozený, neboť jej stejně jako v případě „*productive state*“ a „*protective state*“ omezují jistá pravidla.

⁴ K té na tomto místě budiž dodána pouze teze Leopolda von Ranke, podle níž jsou státy jedinečné, protože jsou projevem duchovních sil [v cit. zdroji „*the unique manifestations of spiritual forces*“], státy jsou idejemi Boha – parafrázováno podle Ranke, Leopold von; Iggers, Georg G. (ed.). *The theory and practice of history*. 1 vyd. London: Routledge, 2011, s. 27. ISBN 978-0-415-78032-2.

⁵ Srov. k tomu Finer, Samuel, Edward. *The history of government from the earliest times. Volume I, Ancient monarchies and empires*. 1 vyd. Oxford: Oxford University Press, 1997, 610 s. 19 – 20. ISBN 0-19-820664-X.

⁶ Pro zjednodušení používáme pojem stát, nicméně je to nepřesné, zvláště pro nejranější období rozvoje lidské společnosti. Například Adamová; Křížkovský, 2000, op. cit., s. 334 se s teorií moci (násilí) odkazují na dobu kmenového uspořádání před vznikem státu. Nicméně právě popisovaný mechanismus fungoval i zde.

potřebuje, tím větší jsou jeho nároky na zdroje. Čím větší jsou jeho nároky na zdroje, tím větší musí vynaložit úsilí na jejich získání, neboť taková jeho aktivita se často setkává s odporem. Ovšem čím větší úsilí musí k získání zdrojů vynaložit, tím více prostředků k tomu potřebuje...⁷ Tento ekonomicko-sociální mechanismus (cyklus) tedy předpokládal, respektive vyžadoval, aby převážně zemědělská raně středověká společnost byla schopna vyprodukovat dostatečné množství statků, které sama přímo nespotebuje. K tomu došlo ještě před počátkem 3. století po Kristu. Obdělávání půdy se stalo efektivnější a bylo k tomu potřeba méně lidí. Vznikající přebytky živily knížecí družinu, panovníka, jakož i rodící se aristokracii. Panovník poddaným jako protiplnění poskytoval ochranu a propůjčoval některá práva. Nadto část zemědělské produkce mohla být směňována například za výrobky, které v daném regionu nemohly být vyprodukovány.⁸

S dalším rozvojem hospodářství, kdy rolníci čím dál více poskytovali své výrobky do center vznikajících u klášterů a hradů na křižovatkách obchodních cest a směňovali je, jak již bylo naznačeno, za specializované výrobky a zboží, docházelo k rozvoji řemesel, a to zejména ve městech. To vedlo k oslabení původních mocenských vztahů a jejich redistribuční funkce, neboť jejich roli do jisté míry převzal právě trh, jenž nebyl zpočátku příliš kontrolován. Tento efekt byl ovšem toliko krátkodobý. Obchod a řemesla bylo možno stejně dobře regulovat a zatížit pravidelnými odvody podobně jako předtím zemědělskou produkcí. Rozvoj měst ovšem ke vzniku (moderního) státu nepřispíval jen samotným technologicko-hospodářským pokrokem, ale umožňoval též kumulaci kapitálu. Záhy se tedy – i díky principům tržních mechanismů – začaly objevovat nové finanční zdroje, využitelné pro rozvoj (moderního) státu – to znamená mj. pro vedení války.⁹ Tento trend se ještě posílil v okamžiku, kdy naturální směnu nahradily peníze. I peněžní systém však měl a má své limity a proto se k získání dalších prostředků začaly vybírat daně.

Převratnou změnou v dosavadním chápání financování fungování státu bylo ve 2. polovině 17. století vytvoření bankovní soustavy v čele s centrální bankou. Došlo k tomu poté, co Karel II. Stuart v roce

⁷ Parafrázováno podle Benz, Arthur. *Der moderne Staat: Grundlagen der politologischen Analyse*. 2. vyd. München: R. Oldenbourg Verlag, 2008, s. 203 a násl. ISBN 3-486-23636-9, kdy tento autor Finerem popisovaný cyklus znázornil graficky [srov. s. 204].

⁸ Parafrázováno podle Mendelová, Jaroslava. Trojí lid. In: Bauer, Jan; Volný, Zdeněk, (eds.). *Toulky minulostí světa. Pátý díl, [Byzantská říše, křížové výpravy, počátky Evropy a evropský středověk]*. 1. vyd. Praha: Via Facti, 2003, s. 141 – 150 (odkazovaná pasáž je na straně 142). ISBN 80-239-1138-4.

⁹ Parafrázováno podle Reinhard, 2007, op. cit., s. 16.

1672 odmítl bankám založeným povětšinou zlatníky splácet půjčky, což vyvolalo v podstatě státní bankrot. Alespoň dočasným řešením se o 22 let později ukázalo založení Bank of England (později centrální banky), jež kromě výsadního práva emitovat bankovky, přijímala vklady malých bank (respektive jim půjčovala) a obchodovala s pevně úročenými státními dluhopisy.¹⁰

Kromě nedostatku finančních prostředků se ovšem rozvíjející stát musel vyrovnat i s postupnou proměnou postavení jednotlivce. Dochází totiž k postupnému rozpadu původního stavovského uspořádání a naopak je zaveden „občanský stav“ (srov. hlava II Ústavy Francie ze 3. 9. 1791). Člověk – občan – již není v kontaktu se státem prostřednictvím svého členství v cechu nebo prostřednictvím příslušnosti k obci, ale přímo jako lidská bytost. Národ jako koncept založený na společném původu, jazyce a kultuře umožňující vůči sobě se střetávajícím jednotlivcům vzájemně se strukturovat¹¹ přestává být doménou privilegované skupiny a nabývá podoby „politicky mobilizovaného“ lidu, který si nárokuje na do té doby v zásadě neomezeném suverénovi sám vládnout. Nicméně participace na určování směřování státu se stala masovější záležitostí až po první světové válce. Takováto „finančně-politická modernizace“ sice znamenala (respektive byla jednou z příčin) zavedení všeobecné daňové povinnosti, zahrnující v sobě mimo jiné progresivní daň z příjmů, nicméně díky příznivě vnímaným společenským změnám měly v Evropě nově rodící se státy mnohem lepší možnosti.¹²

První světová válka (respektive důsledky z ní plynoucí) se ovšem výrazně projevila ještě minimálně ve dvou aspektech. Stát začal plánovitě zasahovat do hospodářství (vznikala za tím účelem nová ministerstva), byť původně se předpokládalo, že po odstranění válečných škod, respektive po odeznění v mezidobí nastalé hospodářské krize tato ingerence ustane. Jakmile se totiž volební právo stálo takřka bezvýjimečně všeobecným, politické strany chtěly využít potenciálu chudých. Nadto se chudoba stala politickým tématem rovněž proto, že omezovala přísun nových rekrutů do armády. Mírová konference v Paříži roku 1919 pořádaná vítězi první světové války – toť tedy onen druhý aspekt – pak vedla k porušení mini-

¹⁰ Parafrázováno podle Holman, Robert. *Ekonomie*. 5. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, s. 463 – 464. ISBN 978-80-7179-333-5.

¹¹ Srov. k tomu definici podle JANSEN, Christian; BORGGRÄFE, Henning. *Nation – Nationalität – Nationalismus*. 1. vyd. Frankfurt: Campus Verlag, 2007, s. 10. ISBN 978-3-593-38449-8.

¹² Na příkladu meziválečného Československa to velmi čtivým způsobem ukazuje při vzpomínání na Dr. Karla Steinbacha Viktor Fischl [srov. Fischl, Viktor, (ed.). *Dr. Karel Steinbach – svědek téměř stoletý*. 1. vyd. Praha: SPN, 1990, s. 31 a násl. ISBN 80-04-25373-3.].

málně v novověku akceptované představy, že válka je konflikt, po jehož skončení dojde k opětovnému nastolení rovnováhy sil.^{13,14} O tom však – nahlíženo systémem přijatého poválečného uspořádání – v tomto případě nemůže být vůbec řeč. Podmínky mírové smlouvy, jež muselo zvláště Německo přijmout, byly nejen ničující, ale i ponižující (zde postačí příkladem odkázat na zprávy a analýzy, na něž se odvolává J. M. Keynes).¹⁵ Přitom právě z pohledu evropské integrace, jsou Johnem Keynesem navrhovaná řešení – a to nebyl zdaleka jediným, kdo v těchto intencích uvažoval – velmi inspirativní. Keynes systém náhrad nevnímal jako prostředek destrukce, ale jako racionální rozložení zdrojů (respektive jejich náhrady, byly-li válkou zničeny). Byl tak vlastně jedním z prvních, kdo pod vlivem hrůz první světové války začal – např. vedle Richarda Coudenhove-Kalergiho a Aristida Brianda – uvažovat o možnostech spolupráce mezi evropskými státy.

Během druhé světové války byla myšlenka evropské integrace rozvíjena zvláště takzvanými exilovými vládami – tak měla vzniknout například konfederace mezi Polskem Československem, mezi Jugoslávií a Řeckem.¹⁶ Po druhé světové válce následně vzniklo mnoho názorových hnutí zabývajících se možnostmi užší kooperace. Poněkud zjednodušeně můžeme vyjít z toho, že byly vytvořeny dvě základní koncepce o budoucnosti případné spolupráce. První koncepci představovali unionisté, druhou pak federalisté. Unionisté vycházeli z co možná největšího zachování suverenity jednotlivých států. Naopak federalisté usilovali o vytvoření seskupení s převládajícím nadnárodním (supranacionálním) prvkem.¹⁷ Z dnešního pohledu přitom víme, že obě tyto charakteristiky – resp. jejich vzájemná kombinace – zůstaly

¹³ Parafrázováno podle Reinhard, 2007, op. cit., s. 97 a násl.

¹⁴ Tomuto konceptu v zásadě odpovídal i postoj prezentovaný na Pařížské mírové konferenci britským premiérem Davidem Lloydem Georgem.

¹⁵ Srov. závěry J. M. Keynes v jeho knize *Ekonomické důsledky míru* [Keynes, John Maynard. *The economic consequences of the peace*. New York: Harcourt, Brace and Howe, 1920, 298 s.] – viz konkrétně například otázky potravinové soběstačnosti Německa před válkou a po válce v citované knize na straně 233 a v tam uvedené v poznámce pod čarou.

¹⁶ Parafrázováno podle Verschaegen, Bea. Von der Wirtschaftsgemeinschaft zur Politischen Union. In: Neisser, Heinrich; Verschaegen, Bea. *Die Europäische Union: Anspruch und Wirklichkeit*. Wien: Springer, 2001, s. 1 – 23 (odkazovaná pasáž je na straně 5) ISBN 3-211-83350-1.

¹⁷ Za povšimnutí přitom stojí, že evropský integrační projekt, tak jak ho známe dnes, vliv těchto koncepcí zcela nepřekonal a obě se v něm neustále zrcadlí, respektive obě v něm zůstávají zachovány – srov. k tomu dále.

evropskému integračnímu projektu vlastní dodnes, byť zvláště v jeho počátcích, při snaze o regulaci hospodářských odvětví přímo souvisejících s opětovnou válečnou hrozbou se jejich kombinací ukázala jako limitující. V roce 1959 chtěl např. Vysoký úřad Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO) uskutečnit opatření vedoucí ke stabilizaci a restrukturalizaci trhu s uhlím, jenž se potýkal s důsledky narůstajícího významu ropy. Ta však nakonec nemohla být uskutečněna, neboť členské státy chtěly k řešení tohoto problému využít vlastních mechanismů na národní úrovni, povětšinou protekcionistické povahy. Proto využily mezivládního charakteru Rady ESUO, která návrh Vysokého úřadu nepřijala.¹⁸

3 Od války k síti

Poté, co jsme se snažili stručně popsat některé aspekty vývoje (moderního) státu, včetně důvodů, které vedly k jeho zapojení do systému mezinárodních struktur (což bývá, byť ne většinou, vnímáno jako znak postmoderní státnosti¹⁹), můžeme vyvodit několik zobecňujících závěrů.

3.1 Násilí jako stimul k rozvoji?

Jednou z hlavních tvůrčích sil při vzniku a vývoji státu byla schopnost jedněch prosadit svoji vůli i vůči těm, kdo se s touto vůlí neztotožňovali, k čemuž – kromě vytváření a podpory sjednocujících idejí a poskytování nejrůznějších výhod – sloužilo i násilí; násilí, které od určitého stupně organizovanosti můžeme, při určitém zjednodušení, označit za válku. Bylo přitom naznačeno, že válka jako do jisté míry hra se smrtí, se ukázala být poměrně úspěšnou hnací silou. Z historického hlediska – a možná přesněji až fylogenetického hlediska²⁰ – je tedy nutné akcep-

¹⁸ Parafrazováno podle Bulmer, Simon. Economic integration in historical and political perspective. In: Artis, Michael J.; Nixon, Frederick, (eds.). *The economics of the European Union: policy and analysis*. 4. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 7 – 23 (odkazovaná pasáž je zejm. na straně 14 – 16). ISBN 978-0-19-929896-9.

¹⁹ Srov. k tomu např. Görisch, Christoph. *Demokratische Verwaltung durch Unionsagenturen: ein Beitrag zur Konkretisierung der europäischen Verfassungsstrukturprinzipien*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2009, s. 1. ISBN 978-3-16-149874-9, včetně literatury odkazované v poznámce pod čarou číslo 2. Citovaný autor proces související s prolínáním nejrůznějších mezinárodních vazeb do fungování státu subsumuje pod zjednodušující, ale výstižný titul: „*Od hierarchie k síti*.“

²⁰ Fylogenezi chápeme v souladu se Stanislavem Mikulkou [srov. Mikulka, Stanislav. Phylogeneze. In: Zrzavý, Jan et al. *Evolution: ein Lese-Lehrbuch*. 2. vyd. Heidel-

tovat její rozhodující vliv.²¹ Koneckonců, ať už budeme v souladu s neodarwinismem, jehož základní myšlenkové algoritmy nebyly doposud zpochybněny, byť mnohé v rámci jeho východisek bylo již přehodnoceno, vnímat onu neustálou a nepřesnou reprodukci genetických informací jako boj o přežití,²² anebo spíše jako reprodukční soutěž,²³ lze při porovnání lidské společnosti a zmíněného mikrosvěta vidět jistou paralelu. Bývá vycházeno z toho, že organické látky vyskytující se v prehistorických oceánech se spojovaly do jednoduchých buněk. Ty pak byly schopny reprodukovat svoji genetickou informaci. Některé drobné odchylky při reprodukci genetické informace se ukázaly být výhodné – vybrané buňky tak získaly vlastnosti umožňující jim lépe se adaptovat na měnící se životní podmínky. Takové buňky tedy vytlačily („vyhrály válku“) buňky, jež adaptace nebyly schopny. Buňky schopné adaptace se následně začaly shlukovat do složitějších mnohobuněčných organismů. Z těchto organismů se dílem díky selekci a dílem díky náhodě vyvinuli složitější živočichové a rostliny,

berg: Spektrum Akademischer Verlag, 2013, s. 42 – 52 (odkazovaná pasáž je na straně 43). ISBN 978-3-642-39695-3.] jako konkrétní historii organismů na zemi.

²¹ V této souvislosti vyvstává mimo jiné otázka, zda úvaha Milana Machovce [srov. Machovec, Milan. *Filosofie tváří v tvář zániku*. Brno: Zvláštní vydání, 1998, 359 s. ISBN 80-85436-61-2.] o toliko druhotné úloze muže, jakožto ochránce rodu na okraji biotopu [parafrazováno podle Machovec, 1998, op. cit., s. 283 a násl.] zcela koresponduje právě uvedenému. Nezpochybňujeme zde samozřejmě Machovcovu myšlenku o tragických důsledcích, dochází-li k redukci lidství na mužství. Jistě také platí, jak Machovec upozorňuje, že používání zbraní – jež se stalo principem techniky i politiky – není a nemá být oním jediným, lidsky plnohodnotným světem. Na druhou stranu se nedomníváme, že lze vývoj lidské společnosti, a to – řečeno Machovcovými slovy – od překonání uspořádání prvotní lidské společnosti do současnosti, hodnotit pouze tak, že „*mužská civilizace je založena toliko na generální lži a podvodu*“, spočívajícím v záměně prostředku a cíle, tedy v záměně nutnosti chránit prostřednictvím síly ženu a rodinu, za prosté řinčení zbraněmi, jež ženě a rodině ve svém důsledku nic nepřináší a je jen mužským sebeklamem. Totiž lidstvo ve své dlouhé historii prokázalo příliš velkou schopnost vypořádat se s nejrůznějšími nástrahami na to, aby bylo možno jednoduše konstatovat, že „*mužská civilizace*“ vytvořila do té míry funkčně pokřivenou společnost. Mužskou civilizací vytvořená společnost jistě nebyla a není ideální – k ženě i rodině byla a je často nespravedlivá – ovšem situaci lze hodnotit i tak, že člověk (lhostejno, zda muž nebo žena) musel k určitým věcem dospět (srov. k tomu dále). Nevíme pak také, jakým způsobem by se vývoj ubíral, převládla-li by již po překonání oné prvotní společnosti dominance ženy.

²² Srov. k tomu MORRIS, 2013, op. cit., s. 355.

²³ Srov. Mikulka, Stanislav. Phylogeneze. 2013, op. cit., s. 52.

až se nakonec vyvinul člověk.²⁴ Celý proces můžeme popsat také tak, že na každém stupni vývoje se nižší formy života staly součástí těch vyšších – poskytly jim nějakou svoji funkcionalitu, vzdaly se části své původní „svobody“ – až jsme vznikli my, lidé. Podobně pak můžeme vnímat i vývoj státu od jeho počátků do dnešní (post)moderní fáze. I lidé předali část své svobody Leviathanovi, protože to pro ně bylo z důvodu ochrany – Leviathan vyhrál válku a tím nastolil relativní bezpečí – či z jiných důvodů výhodné. A bylo to koneckonců výhodné i pro Leviathana, jenž takto mohl posilovat svůj vliv na úkor jiných Leviathanů. Přitom patrně nebylo cílem ani Leviathana, ani těch, co se mu dobrovolně nebo nedobrovolně podřídili, nastoupit cestu vedoucí ke vzniku státu (ostatně neviditelné organické sloučeniny se také nespojovaly s vědomím, že z nich za miliony let vznikne člověk). Koneckonců Leviathan sám, i společnost kolem něj, je vlastně jen jedním z prvních důsledků přechodu od biologické ke kulturní evoluci – tedy však těch tržních i technických mechanismů, umožňujících kumulaci kapitálu; kapitálu, který nakonec sloužil nejen k vedení války, ale také k rozvoji vědy, kultury, politiky atp. Tvůrčí schopnosti, jimiž byl člověk obdařen, mu tedy zjevně umožnily prosazovat (obhajovat) jeho zájmy jak pomocí přímého střetu (jež může mít při určitém způsobu nazírání blízko k biologické evoluci), tak prostředky, které jsou bezprostřednímu konfliktu velmi vzdáleny. Zmíněná kulturní evoluce, tedy vlastně přímo zasáhla do biologického vývoje člověka jako druhu tím, že se jeho vývoj začal neodmyslitelně spojit s nejrůznějšími prvky z oblasti vědy, techniky či umění. Na druhou stranu to ovšem neznamená, že by se člověk násilí, jako prostředku vedoucího k dosažení sledovaného cíle, vzdal. Používal jej toliko méně často a nazíráno strohou matematickou poměru mezi celkovou, v průběhu času značně a stále rychleji rostoucí populací a počtem zabitých, nemělo toto jeho počínání tak fatální důsledky. Celá geneze přitom vyvrcholila v období druhé světové války, kdy nejen v kontextu účinků jaderných zbraní se kruh „efektivit“ vysoce organizovaného násilí – tedy války – provázející člověka v podstatě od jeho počátků, uzavřel. Lakonicky řečeno, populace člověka ani žádného jiného organismu na zemi se totiž neobnovuje tak rychle, aby mohla vzdorovat plodům dnes dostupné technologie. Válka

²⁴ Ostatně naše tělo je samo o sobě dějištěm nejrůznějších, často protichůdných, chemických reakcí. Náš organismus tak funguje dobře v zásadě jen tehdy, když tyto reakce (ve své podstatě „boje“) nemají vítězů ani poražených. Jeden z principů stárnutí koneckonců spočívá v tom, že díky stále méně důslednému kopírování genetické informace v rámci buněčné obnovy, východisko o vyrovnaném souboji jednotlivých procesů spíše neplatí, než platí. Nemusí však jít jen o pouhé stárnutí. K narušení tělesné rovnováhy může lehce dojít i u něčeho veskrze tak pozitivního, jako je těhotenství (srov. k tomu kupř. tzv. těhotenskou cukrovku).

tak definitivně přestává být „přínosná“, připustíme-li vůbec, že kdy taková byla.

3.2 Násilí jako cesta vedoucí k zániku?

Právě takové úvahy – nebo alespoň jim podobné – přitom měli na mysli všichni ti, kdo se po roce 1945 zabývali možnostmi sjednocování Evropy. Zobecníme-li to, co z předchozího historického repetitoria vyplývá, musíme prezentovat závěr, že evropský integrační projekt, stejně jako jiné projekty působící na mezinárodní scéně, má v obecné rovině přispět k udržení míru tím, že „výdaje“ spojené s jeho porušením budou pro případného „narušitele“ neúměrně vysoké. Netřeba přitom příliš zdůrazňovat, že nástroje mající vést „k maximálnímu znevýhodnění“ případného pokusu o řešení problému silou, nespočívají výhradně v podobě vojenské hrozby či odvety, ale především²⁵ – s odkazem na kulturní evoluci – v mnohaúrovňové provázanosti, jež případné „silové řešení“ značně komplikuje.^{26,27} Zda bude tento cíl

²⁵ Což má mimořádnou relevanci právě ve vztahu k Evropské unii.

²⁶ Jak Wolfgang Reinhard [srov. k tomu Reinhard, 2007, op. cit., s. 122] tak Ian Morris [srov. k tomu Morris, 2013, op. cit., s. 466 a násl.] se přitom shodují v tom, že jedině USA mají v dnešním světě tak výsadní postavení, aby byly sto použít v případě nutnosti k prosazení jimi sledovaného cíle vojenskou silou; Wolfgang Reinhard dovozuje, že Spojené státy americké jsou svým způsobem z globálního hlediska jediným suverénním státem, na což Ian Morris v podstatě navazuje, neboť Spojené státy americké hodnotí jako jediného „globálního policistu“, jenž je schopen z celosvětového hlediska zajistit, alespoň prozatím, mír. Z Morrisova pohledu takové působení Spojených států amerických musí trvat tak dlouho, dokud nenastoupí jiný „globální strážce“. Tím podle něj budou informační technologie, jež svět propojí tak – a to již zcela bez použití násilí – že válka nebude připadat v úvahu. Svět bude řízen superpočítačem. Pro úplnost snad ještě doplníme konstatování Jiřího Šedivého [srov. Šedivý, Jiří. Válka: rámeček pro analýzu. In: Jehlička, Petr et al. *Stát, prostor, politika: vybrané otázky politické geografie*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, 2000, s. 180 – 199. ISBN 80-238-5566-2.], že zatím poslední větší pravidelnou válkou byla válka v Perském zálivu [pravidelnou válku J. Šedivý v citovaném příspěvku definuje tak, že je to válka „formálně vyhlášená subjektem mezinárodního práva – státem, je vedena a ukončena v souladu s právními konvencemi“]. Tento konflikt podle Šedivého především ukázal, že vzhledem k náskoku Spojených států amerických před zbytkem světa nelze Spojené státy americké a jejich spojence porazit v tradiční, moderně pojaté válce. To svým způsobem potvrzuje Morrisem i Reinhardem proklamované výsadní postavení Spojených států amerických. J. Šedivý dále dovozuje, „že [napříště bude] případný protivník Západu používat nekonvenční guerillové metody nepravidelné války (...)“ [srov. Šedivý, *Válka: rámeček pro analýzu*, 2000, op. cit., s. 192 – 193].

²⁷ Zde jen příkladmo odkazujeme na úvahy o racionálním rozložení a využívání přírodních zdrojů, tak jak

uskutečně (popřípadě kdy), není jasné; tato práce si jistě neklade za cíl přinášet čtenáři tak hlubokou futurologickou analýzu. Nicméně, přijmeme-li tato východiska, můžeme již nyní sledovat, jak se je daří naplňovat, respektive jaké důsledky to s sebou přináší. V návaznosti na vývoj evropského integračního projektu, zvláště v období po přijetí Smlouvy o Evropské unii, včetně reforem uskutečněných Amsterdamskou smlouvou a Smlouvou z Nice (Lisabonská smlouva v tomto směru zatím nepřinesla výraznější změnu, přitom můžeme sledovat stále jistou neobratnost, s jakou se případným silovým střetům daří či spíše nedaří bránit (srov. shora nedostatečnou razanci řešící konflikt na území bývalé Jugoslávie a nejnověji např. neshody v postojích členských států Evropské unie k otázkám zbrojního embarga v souvislosti s občanskou válkou v Sýrii²⁸). Tato neobratnost však evidentně není dána jen nedostatkem vůle zaujmout jednotné stanovisko a prosazovat ho, ale také proměnnou, k níž došlo v charakteru válečného konfliktu. Jiří Šedivý s odkazem na jím citovanou zejména zahraniční literaturu²⁹ charakterizuje ozbrojené konflikty probíhající od devadesátých let minulého století jako postmoderní válku. Tedy pro účely těchto dílčích závěrů zjednodušeně jako válku, která nečiní rozdílu mezi vojenskou a civilní sférou, válku, při níž se zbraň stává nezbytným předmětem dennodenní potřeby civilních obyvatel, jakož i válku, v níž je obtížné rozlišit síly dobra a zla. Vést válku v její klasické podobě je totiž dnes vlastně tak složité, že ji nikdo neuskutečňuje. Ovšem za takové situace, kdy ti, co chtějí vést válku, nedodržují základní pravidla, aby tím získali alespoň nějakou výhodu, se těžko přijímají opatření, jež mají válce bránit. Zdá se tedy, že používání organizovaného násilí jako prostředku prosazování nebo obrany vlastních zájmů na jisté úrovni ubývá, ale provázanost dnešního světa ještě není tak intenzivní, aby ho dokázala eliminovat zcela; ba dokonce můžeme sledovat jeho částečnou „substituci“ právě do podoby postmoderních střetů. Není tak vlastně zcela jisté, zda strategie vzájemné provázanosti skutečně k míru povede.

o nich píše John Keynes v již výše citované knize Ekonomické důsledky míru.

²⁸ Srov. k tomu například problematiku zákazu dodávek zbraní, pro jehož pokračování se nepodařilo nalézt v rámci Evropské unie shodu – srov. Merkel: Werden auf keinen Fall Waffen nach Syrien liefern. *FAZ.net* [online]. Frankfurter Allgemeine Zeitung GmbH © 2001 – 2014, publikováno 29. 5. 2013 [cit. 2014-03-04]. ISSN 0174-4909. Dostupné z: <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/afrika/auslaufen-des-eu-embargos-merkel-werden-auf-keinen-fall-waffen-nach-syrien-liefern-12200573.html>.

²⁹ Srov. ŠEDIVÝ, Válka: rámeček pro analýzu, 2000, op. cit., s. 194 a násled.

4 *Hospodářský rozvoj ale i závislost jako jiná dimenze „zasítování“*

Odhlédněme však nyní od vlastního mírotvorného motivu „zasítování“ a věnujme se jeho vedlejším důsledkům. Začneme úvahou, že má-li mít zmíněná „antikonfliktní strategie“ smysl, musí být součástí oné sítě, co možná nejvíce prvků – Ian Morris při popisu jeho dosti futuristické vize společnosti (jeho úvahy sahají až do roku 2080), řízené po vzoru *Matrixu*,³⁰ zavádí termín „bezpodmínečně otevřená společnost“³¹ prostě všech bariér a jakýchkoliv diskriminačních podmínek. Domníváme se, že evropská integrace právě takové srovnání, pojato s jistým nadhledem, snese. Možnost participovat na členství totiž nikdy nebyla omezena jen na státy bohaté, s prosperujícím hospodářstvím. Naopak. Byť sice členské státy musely a musí splňovat jisté minimální podmínky, a to jak po stránce hospodářské, tak po stránce politické či po stránce právní,³² nebylo by spravedlivé tvrdit, že se zde vytvářela nebo vytváří jakási uzavřená skupina či elitní klub. I v tomto tedy lidstvo svým způsobem přehodnotilo již zmíněné neodarwinistické vnímání světa a svoji roli v něm. Řečeno slovy Stanislava Mikuly „*evoluční příběh [již] dnes není žádný ‚boj o přežití‘, z něhož vítězně vycházejí jen ti silní s velkými zuby a drápy, ale je to něco nesrovnatelně hravějšího a pestřejšího. (...) [N]eexistuje žádná obecná vlastnost (jako například ‚síla‘, ‚rychlost‘ nebo ‚bojovnost‘), která by vždy a za všech okolností měla úspěch a automaticky vedla k vítězství těch silných, rychlých a bojovných.*“³³

³⁰ *Matrix* je prvním ze tří dílů proslulého americko-australského vědeckofantastického filmu, natočeného v roce 1999. Film popisuje život v *Matrixu*, počítačovém systému, jenž ke svému fungování využívá mozky lidí, aniž by si to lidé uvědomovali; počítače s umělou inteligencí, jež převzaly vládu nad světem, projektují lidem do mozku virtuální svět. Lidé si tak neuvědomují, že svět, který takto vnímají, není světem skutečným. Parafrazováno podle hesla *Matrix* obsaženého v encyklopedii Wikipedia – srov. encyklopedické heslo *The Matrix* In. Wikipedia, the free encyclopedia [databáze online]. San Francisco (USA): Wikimedia Foundation Inc., 2001 – 2014 [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org>. Otevřená encyklopedie, anglická jazyková verze.

³¹ V citovaném textu [srov. Morris, 2013, op. cit., s. 264] se používá termín „*ultimate zugangsoffene Gesellschaftsordnung*“.

³² Zjednodušeně můžeme vyjít z toho, že každý jednotlivý stát, požádal-li o členství, musel se přizpůsobit daným pravidlům (v případě Rakouska šlo o jeho neutralitu, v případě Řecka či Španělska se problém netýkal jen nerozvinutého hospodářství, ale také nestabilní politické situace – srov. k tomu podrobněji Zeman, 2009, op. cit. s. 29 – 30 a tam citovaná literatura).

³³ Po překladu z němčiny citováno podle Mikulka, Stanislav. *Phylogenese*. 2013, op. cit., s. 48.

Právě uvedené má přitom pro pochopení fungování současného světa mnohem větší význam a důsledky, než obsáhne samotná myšlenka, že se dá formálně vystihnout větou vtělenou do článku I-8 Smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu. V citovaném článku rubrikovaném jako „Symboly unie“ je konkrétně uvedeno, že heslo Unie zní: „*Jednotná v rozmanitosti*.“³⁴ Nejedná se tu totiž toliko o úctu k rozmanitosti či o snahu o její zachování, ale dochází zde – a evropská integrace, jak bude ukázáno dále, to podle našeho názoru podporuje – k nalézání nových forem spolupráce, respektive nových úrovní pro její realizaci. Pro bližší objasnění vyjdeme z toho, co často předkládá k diskusi Kenichi Ohmae.³⁵ Jmenovaný autor ve svých úvahách směřovaných zejména do oblasti managementu, vychází z toho, že díky propojení dnešního světa lze velké množství vzájemně navazujících činností (a to zejména v důsledku informačních technologií) provádět v různých částech světa, aniž by to jakkoliv omezovalo cíl, k němuž tyto činnosti směřují (tak například automobilka se sídlem v Londýně své automobily navrhuje ve Švédsku, testuje v Maďarsku a vyrábí v Číně). Z pohledu takového výrobce tedy nejsou rozhodné národní státy se svými hranicemi, ale podmínky konkrétního regionu, konvenující požadavku tam prováděné, například výrobní, aktivity. V globalizovaném světě tak nejde o nic jiného, než o to, co jiní autoři³⁶ nazývají regionalizací, tedy procesem, kdy určité území není definováno státními či správními hranicemi (ty naopak, pokud v konkrétním případě existují, působí rušivě), ale svoji funkcionalitou, respektive schopností interakce s ostatními regiony.

Z hlediska takto vnímaného území již není primárně důležité (byť to samozřejmě v prvotní fázi může hrát svůj vliv, například v návaznosti na dostupnost přírodních zdrojů), kde se nachází, ale co se na něm děje. Tímto způsobem vnímané regiony pak nejsou stálé, ale mění se v návaznosti na to, co v nich jednotliví aktéři provádějí.³⁷ Kenichi Ohmae³⁸ na základě toho usuzuje, že se stát stává nadbytečným, ba dokonce, že svou administrativně-byrokratickou činností brání rozvoji regionů. Takový výklad je ale

³⁴ K vybraným aspektům symbolů EU srov. podrobněji též ZEMAN, Jiří. K některým otázkám používání české státní vlajky a vlajky Evropské unie. Časopis pro právní vědu a praxi. 2011, roč. 19, č. 2, s. 163 – 169. ISSN 1210-9126.

³⁵ Srov. k tomu Ohmae, Kenichi. *End of the Nation State: the rise of regional economies*. London: Harper-Collins, 1995, 214 s. ISBN 0-00-638737-3.

³⁶ Srov. k tomu za všechny například BRYCHTOVÁ, Šárka. Úvod do regionalistiky: pro kombinovanou formu studia. 3. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006, s. 103 a násl. ISBN 80-7194-872-1.

³⁷ Parafrázováno podle BENZ, 2008, op. cit., s. 292.

³⁸ Srov. OHMAE, 1995, op. cit., s. 13 a násl.

podle našeho názoru nesprávný. Stát totiž v rámci svého, hranicemi vymezeného území, například zajišťuje i pro fungování funkcionálně chápaných regionů nezbytnou bezpečnost nebo přispívá k rozvoji sociální soudržnosti.³⁹ Na druhou stranu je pravda – a Kenichi Ohmae v tomto směru podává konkrétní příklady – že mnohé činnosti lze v daných regionech provádět efektivněji, než v situaci, kdy by teritoriální faktor jednotlivých států musel být limitujícím hlediskem. Význam regionů přitom dosáhl v průběhu doby takového rozsahu, že se jejich hlas stal jedním z významných hybatelů nejen lokální politiky, ale také politiky národní a mezinárodní. Přitom tato synergie mezi regionální, národní a nadnárodní úrovní⁴⁰ nejenže do značné míry relativizuje onen pohled na to, „který stát je vlastně tím silným“, ale vede rovněž k vytvoření nových přístupů, jak vnímat poměrně jedinečný výtvar, jakým je Evropská unie.

5 Model víceúrovňového vládnutí a politických sítí

Měli-li bychom se pokusit, na základě uvedeného, naznačené „*propojení několika dimenzí politiky v procesu vládnutí*“⁴¹ podřadit pod některou z existujících

³⁹ Na této skutečnosti přirozeně nic nemění ani ono přeshraniční působení jednotlivých regionů. Státy toliko musí na zajištění například oné bezpečnosti vzájemně spolupracovat.

⁴⁰ Dobrým příkladem v kontextu této práce jsou takzvané euroregiony vytvářené v souladu s Evropskou rámcovou úmluvou o spolupráci přesahující hranice mezi územními společenstvími a úřady přijatou Radou Evropy dne 21. května 1980 [srov. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí ČR o přijetí Evropské rámcové úmluvy o přeshraniční spolupráci mezi územními společenstvími nebo úřady, č. 94/2000 Sb.m.s]. Jak uvádí Marzena Schöne – SCHÖNE, Marzena: *Bedeutung, Typologie und Entwicklungsperspektiven der deutsch-polnischen und deutsch-tschechischen Euroregionen* [online]. Dresden, 2006 [cit. 2014-03-04]. Dissertation. Technische Universität Dresden, Fakultät Forst-, Geo- und Hydrowissenschaften. Dostupné z: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:swb:14-1161159826691-25523> – na příkladu je německo-polských a německo-českých euroregionů, jejich vytvoření bylo možné chápat jako vznik dynamických systémů, které se samy dále rozvíjí. V autorkou popisovaném případě to znamenalo zásadní příspěvek k zajištění existence vyloučených lokalit, podporu evropské integrace, sociokulturní sblížení zvláště mladé generace, zlepšení spolupráce – byť v omezené míře – v oblasti hospodářství a trhu [srov. k tomu SCHÖNE, 2006, op. cit., s. 138 a násl.].

⁴¹ Po překladu z angličtiny volně citováno podle WIENER, Antje; DIEZ, Thomas. *European integration theory*. 2. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 103. ISBN 978-0-19-922609-2.

tujících teorií evropské integrace, tak jak je přehledně podává například Petr Kratochvíl,⁴² pak bychom si s výhradou nutnosti dalšího vysvětlení zvolili politologický přístup označovaný jako „víceúrovňové vládnutí“ ovšem modifikovaný modelem „politických sítí“.⁴³ Přitom je třeba upozornit, že žádná z teorií není zcela úplná.

S ohledem na historický exkurs věnovaný integraci v Evropě můžeme jistě připustit důležitost komunikace v politice, a to nejen jako způsobu předcházení (válečným) konfliktům – srov. výše teorii komunikace. Ve vztahu k funkcionálně vnímanému regionu a státu jsme pak v souladu se základní myšlenkou neofunkcionalismu poskytli příklad synergického efektu, přesahujícího eventuálně státní teritorium. Vzhledem k omezeným možnostem integrace, například v oblasti společné zahraniční a bezpečnostní politiky (popřípadě obranné politiky) bychom mohli rovněž uvažovat o nízké a vysoké politice, tak jak to činil realismus. Závěry, zdůrazňující vnitřní potenciál jednotlivých institucí, odpovídá podle našeho názoru postavení Evropské rady, která – ač nebyla dlouho formálně zakotvena v primárním právu – měla zejména v krizových obdobích značný moderační význam. Arthur Benz⁴⁴ pak například odkazem na liberální mezivládní přístup A. Moravcsika, vysvětluje vznik nejrůznějších mezinárodních organizací (nejen tedy Evropské unie) snahou emancipace národních vládnoucích elit od vnitrostátních politických dohod a závazků uzavřených s ostatními aktéry politického života v rámci domácí politiky. Jsou-li totiž politické cíle a priority, jež by národní elity nemohly prosadit (nebo s velkými obtížemi), přeneseny ze státní na nadstátní úroveň, kde dojde k jejich přijetí, slouží tento mezinárodní konsens zpětně jako forma politického nátlaku pro vnitrostátní politiku. Na tomto místě jen dodejme, že tuto okolnost jistě lze do jisté míry srovnat se situací, kdy naopak voliči při volbách do Evropského parlamentu nahlížejí na témata evropské politiky hlediskem dennodenní reality, která je obklopuje.⁴⁵ Petr Kratochvíl jím předkládaný přehled teoretických konceptů evropské integrace uzavírá re-

flexí postmoderního myšlení. Tento směr, jak bylo již zmíněno, zpochybňuje dosavadní koncepty uvažování. Postmodernismus mimo jiné kritizuje moderní státy jako jedinou formu společenského uspořádání.⁴⁶ I toto východisko je přitom možné částečně aplikovat. Nikoliv proto, že bychom se jakkoliv chtěli přimlouvat za odbourání státu, ale proto, že je na něj nutné nahlížet komplexně jinak než dříve.

Model umožňující změnu nazírání – byť nahlíženo optikou postmodernismu, patrně nedostatečnou – je koncept víceúrovňového vládnutí („multi-level governance“). Ten evropskou integraci chápe jako proces dotýkající se vládnutí v národním státě, který ale nelze zužovat jen na vlastní správu státu (tedy na vládnutí ve státě). Hlavními představiteli tohoto směru jsou Liesbet Hooghe a Gary Marks.^{47,48} Tito autoři jako první nastínili nový přístup k evropské integraci spočívající v tom, že formální moc státu je rozptýlena jak na supranacionální instituce, tak na regionální a lokální správu.⁴⁹ Během doby se pak vytvořily dva základní modely tohoto přístupu.

První se vyznačuje přesně stanoveným a poměrně nízkým počtem úrovní, mezi něž je moc státu rozptýlena. Jedná se zejm. o úroveň mezinárodní, národní, regionální a místní. Žádná z těchto úrovní přitom není zaměřena na zabezpečování konkrétních činností, ale zabezpečuje činnosti v mnoha oblastech života společnosti. Jednotlivec se tak sice dostává do působnosti několika úrovní, jímž je podřízen – Liesbet Hooghe a Gary Marks to přirovnávají k ruské Matrojošce („a Russian Doll set“) – nicméně tyto úrovně se vzájemně neprolínají.

⁴² Srov. KRATOCHVÍL, 2008, op. cit., s. 193 a násl.

⁴⁷ Srov. k tomu například jedno z jejich společný děl: HOOGHE, Liesbet; MARKS, Gary. Types of multi-level governance. In: ENDERLEIN, Henrik; WÄLTI, Sonja; ZÜRN, Michael. (eds.). *Handbook on multi-level governance*. Cheltenham: Edward Elgar, 2010, s. 17 – 31. ISBN 978-1-84720-241-3. Srov. také HOOGHE, Liesbet; MARKS, Gary. *Multi-level governance and european integration*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2001, 251 s. ISBN 0-7425-1020-4.

⁴⁸ Parafrázováno podle Lemke, Christiane. *Internationale Beziehungen: Grundkonzepte, Theorien und Problemfelder*. 3. vyd. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2012, s. 201. ISBN 978-3-486-71234-6.

⁴⁹ Srov. HOOGHE – MARKS, Types of multi-level governance, 2008, op. cit., s. 17: „Formal authority has been dispersed from central states both up to supranational institutions and down to regional and local governments.“ Nejnověji z teoreticko-filozofického hlediska v české literatuře srov. např. také VEČEŘA, Miloš; MAČALOVÁ, Tatiana. *Evropeizace práva v právně teoretickém kontextu: výklad základních pojmů*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 137 a násl. ISBN 978-80-210-5171-3.

⁴² Srov. KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 218 s. ISBN 978-80-7367-467-0. Tato kniha je přitom z hlediska naší práce vhodná i proto, že jde o kompilát relevantní zahraniční literatury na dané téma.

⁴³ Srov. k tomu např. KRATOCHVÍL, 2008, op. cit. s. 152 a násl. a Wiener – Diez, 2009, op. cit., s. 105 a násl.

⁴⁴ Srov. BENZ, 2008, op. cit., s. 281.

⁴⁵ Parafrázováno podle MAIR, Peter. Political Parties and Party Systems. In: Graziano, Paolo; Vink, Maarten, Peter. (eds.) *Europeanization: New Research Agendas*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008, s. 154 – 166 (odkazovaná pasáž je na straně 159). ISBN 978-0-230-20431-7.

Druhý model předpokládá, že vládnutí není rozděleno mezi několik málo přesně a dlouhodobě vymezených úrovní s širokou působností, ale působí zde subjekty, jež se zaměřují na plnění konkrétních úkolů (například na zajištění čistoty vody). Takové subjekty pak mohou postupovat více úrovněmi, vznikat a zanikat na základě toho, jak se podařilo úkol splnit. Lze tedy podle našeho názoru uzavřít, že v tomto druhém modelu víceúrovňového vládnutí tak již vlastně nejde ani tak o jednotlivé úrovně, ale o subjekty, které v nich působí. Úrovně se pak toliko proměňují tak, aby působení jednotlivých subjektů (aktérů) bylo efektivní. Syntézu obou variant víceúrovňového vládnutí pak ve svém důsledku – byť to není vyjádřeno explicitně – můžeme nalézt například i v článku Ľubomíra Majerčíka a Vlastimila Havlíka,⁵⁰ věnovanému této problematice. Oba autoři nejprve konstatují, že během druhé poloviny 20. století dochází v Evropě na jedné straně k decentralizaci a regionalizaci, „*kdy vlády čím dál tím více přenášejí pravomoc na nižší územně-správní úroveň. K tomuto procesu dochází nezávisle na evropské integraci, [kdy regiony získávají možnost] rozhodování o evropských záležitostech (...). Na druhé straně dochází postupně k přenášení rozhodování z úrovně národních vlád na nadnárodní orgány Evropských společenství.*“

Na základě tohoto vymezení konceptu víceúrovňového vládnutí – jež je sice podle našeho názoru nikoliv zcela přesné (srov. k tomu dále), ale na druhou stranu vyjadřuje výstižně podstatu popisovaného jevu – definují naposledy citovaní autoři několik principů víceúrovňového vládnutí. Na rozhodování se nepodílejí jenom národní vlády, ale i další aktéři různého charakteru (například odbory jednotlivých ministerstev, profesní a zájmové komory, sdružení spotřebitelů, lobbisté atp.) a na různých úrovních, myšleno nadnárodní, národní a subnárodní). Tito aktéři se vzájemně vertikálně i horizontálně setkávají, čímž dochází mimo jiné ke stírání rozdílů mezi domácí a mezinárodní politikou. Arthur Benz⁵¹ Ľubomírem Majerčíkem a Vlastimilem Havlíkem popsané definiční znaky doplňuje o zdůraznění rozdílů mezi „vládnutím“ a „vládou“ [Benz vychází ze zdůraznění rozdílů mezi anglickým „government“ a „governance“]. Vládnutí (tedy „governance“) vysvětluje jako vzájemné přizpůsobování v nehierarchicky uspořádaných strukturách. Jinak řečeno, v rámci víceúrovňového systému je prioritní nalezení politické shody,

nikoliv vrchnostenská aplikace moci.⁵² A právě s ohledem na tuto skutečnost vidíme nutnost částečně změny vnímání integračního paradigmatu spočívajícího ve víceúrovňovém vládnutí. Celý model totiž nelze chápat jen jako „vzájemně propojené a komunikující úrovně“. Nelze ale také evropskou integraci chápat jako pouhou síť zahrnující různorodé aktéry či jako prostor sloužící pro sdílení, předávání, hodnocení jednotlivých myšlenek a pro realizaci jednotlivých řešení. Naše úvahy tak směřují při hledání adekvátního teoretického modelu popisujícího evropskou integraci k myšlence, že ony úrovně reprezentované primárně (ale ne výlučně) institucemi vytvořenými podle přesných a předem daných pravidel představují svým způsobem stabilizující prvek.⁵³ Jde tedy o institucionální chápání systému víceúrovňového vládnutí. Naopak výše jsme naznačili, že na všech úrovních, a zde doplňme – neboť je to důležité! – že i mimo ně (ne vždy je totiž možné a patrně ani vhodné každý jednotlivý subjekt zařadit pod tu nebo onu úroveň), působí aktéři ze své podstaty neformalizovaní, jejichž vznik, působení i zánik se neodvíjí od přísně a přesně daných pravidel. Vytvářejí více či méně formální vazby, jak mezi sebou, tak v návaznosti a ve spojení s formalizovanými institucemi. Ve svém důsledku tak jde o funkcionální chápání systému víceúrovňového vládnutí.⁵⁴ Neztotožňujeme se tak zcela se závěrem, který lze dovést z analýzy zahraniční literatury provedené Milošem Večeřou a Tatianou Machalovou.⁵⁵ Citovaní autoři totiž předkládají k diskusi stanovisko, že „*vymezení EU jako ‚síťového státu‘ může být vhodnou alternativou [k interpretaci EU paradigma-tem víceúrovňového vládnutí].*“ Domníváme se přitom, že tento náš pohled zcela konvenuje i jednomu z východisek Arthura Benze, v souladu s nímž budou v budoucnu stále více převažovat formy řízení společnosti (zahrnující v to i tvorbu práva) kladoucí důraz na kooperaci. Může se tak podle Benze stát, že jednotlivec nebude jen pouhým adresátem, vůči

⁵² Jan Grasníck [srov. Grasníck, Jan. *Regionales Regieren in der Europäischen Union: Bayern, Rhône-Alpes und Oberösterreich im Vergleich*. 1. vyd. Wiesbaden: Deutscher Universitäts-Verlag, 2007, 260 s. ISBN 978-3-8350-6081-4.] v souvislosti s konceptem víceúrovňového vládnutí s jistou nadsázkou poznamenává, že tvořit politiku v tomto kontextu znamená, usadit všechny aktéry k velkému kulatému stolu [volně po překladu z němčiny parafrázováno podle GRASNICK, 2007, op. cit., s. 21].

⁵³ Jan Grasníck [srov. GRASNICK, 2007, op. cit., s. 18] na příkladu ministerstev německých spolkových zemí hovoří o tom, že tyto „staré instituce“ představují – při analýze jejich fungování i postavení v rámci politického systému Německa jistou „existenční jistotu“ [v originále „Bestandsgarantie“].

⁵⁴ Inspirováno podle GRASNICK, 2007, op. cit., s. 19.

⁵⁵ Srov. VEČEŘA – MACHALOVÁ, 2010, op. cit., s. 139.

⁵⁰ Srov. k tomu MAJERČÍK, Ľubomír; HAVLÍK, Vlastimil. *Integrační paradigma – Multi-Level Governance. Global Politics* [online]. SOCIETAS 2001, Brno, publikováno 27. 10. 2003 [cit. 22. 3. 2014]. ISSN 1213-7685. Dostupné z: <http://www.globalpolitics.cz/clanky/multi-level-governance>.

⁵¹ Srov. BENZ, 2008, op. cit., s. 276.

němuž je moc vykonávána, ale bude ji také spoluvytvářet – bude tedy součástí onoho funkcionálního pojetí, bude funkcionálním aktérem.

Takové východisko je rovněž nepochybně přínosné i v tom, že ukazuje jakousi přirozenou dichotomii mezi institucionálním a funkcionálním pojetím. Důsledek principu „dvou stran téže mince“ lze konečně – jak uvádí Arthur Benz⁵⁶ – spatřovat i v možném nerovnoměrném rozvržení pozitiv a negativ takové kooperace pro participující subjekty. Takovýto aspekt však podle našeho názoru nelze přeceňovat. Ne nevýznamnou okolností se jeví v první řadě možnost národních států nebo evropských institucí stanovovat pravidla kooperace s ostatními aktéry, byť samozřejmě nikdy není zcela vyloučen vliv i ostatních aktérů. Nevhodnost nahlížení na kooperativní vládnutí prizmatem vážení negativ a pozitiv, respektive rovnoměrnost jejich rozložení, je dobře patrná i na příkladu výše zmíněných euroregionů (ty jsou v tomto pohledu dobrou ukázkou již proto, že se dají vnímat jako „evropská integrace v malém“⁵⁷). Bude-li např. vycházet z podmínek 13 euroregionů, jež v současné době aktivně působí v příhraničních oblastech České republiky, můžeme pak vysvětlit nejen důvod, proč není přiléhavé uvažovat při hodnocení výše naznačené spolupráce v kategoriích „výhodnosti“ či „nevýhodnosti“, ale můžeme ještě více osvětlit onen princip funkcionálního i institucionálního chápání.

6 *Institucionální a funkcionální chápání integrace na příkladu tzv. euroregionů*

Výše jsme odkazovali na vymezení modelu víceúrovňového vládnutí předestřeného Lubomírem Majerčíkem a Vlastimilem Havlíkem s tím, že podle citovaných autorů se při víceúrovňovém vládnutí „[n]a rozhodování (...) nepodílejí jenom národní vlády, ale i další aktéři na různých úrovních – jednak nadnárodní instituce (mj. Komise, Evropský parlament, Evropský soudní dvůr), jednak subnárodní orgány (regionální a lokální orgány)“. Navíc oba citovaní autoři v článku hovoří o „územně-správní úrovni“. Na první pohled se tedy může zdát, že jsme zde nevhodně směřovali dvě formy chápání regionů a regionalizace, a to jednak v podání, jak ho popisuje Kenichi Ohmae, a jednak v podání Lubomíra Majerčíka a Vlastimila Havlíka jako jednotek územní správy. Jak se však ukazuje právě na příkladu euroregionů, při institucionálně-funkcionálním vnímání jednotlivých úrovní vládnutí je tento rozpor jen zdánlivý. Jak totiž plyne z jejich zakládacích dokumentů, jde souhrnně řečeno o dobrovolné sdružení měst a obcí

nebo jejich sdružení na území vymezeném hranicemi krajů, okresů, spolkových zemí atp. Dochází zde pak ke kombinaci prvků územně-správních celků a jejich spojení do – řečeno slovy Marzeny Schöne (srov. shora) – dynamických systémů konvenujících chápání funkcionality nelimitované hranicemi. Ve svém důsledku se zde znovu ukazuje to, co jsme se snažili naznačit výše a co Arthur Benz ukazuje na postavení jednotlivce v jeho dvojjediné roli. I subjekty vznikající podle přesně vymezených a obecně závazných pravidel a fungující jako onen stabilizující institucionální prvek, jsou funkčně spojeny s jinými aktéry, aby s nimi dobrovolně kooperovaly. Z toho důvodu je podle našeho názoru správné vnímat region pro účely víceúrovňového vládnutí nejen jako územně-správní jednotku, ale zároveň jako entitu hodnocenou podle toho, co se v ní odehrává. Pro obě tyto formy chápání regionů přitom existují způsoby, jak oběma umožnit „rozhodování o evropských záležitostech“, a to například v rámci Výboru regionů nebo v rámci Evropského seskupení pro územní spolupráci.⁵⁸ V právě řečeném pak spatřujeme další dílčí důvod, proč se nám nejeví přiměřené uvažovat v dané souvislosti v kategorii výhodnosti či nevýhodnosti. Subjekty participující na víceúrovňovém vládnutí nejsou totiž jen různorodé, ale jejich povaha se liší podle konkrétních okolností a vztahů, v nichž právě vystupují. Taková okolnost ovšem jistě značně ztěžuje vytvoření relevantního závěru, co je pro koho pozitivní, co negativní, případně, do jaké míry.

Nelze ovšem přehlížet ani další okolnosti. Odhlédněme nyní od toho, že se dokonce i jednotlivé euroregiony působící v příhraničních oblastech České republiky vzájemně liší svou právní formou, organizační strukturou a tak podobně – tím se nebudeme blíže zabývat, neboť o euroregiony jako takové nám nejde, používáme je jen jako ukázkou fungování některých mechanismů – a zastavme se ještě stručně u jednoho teoretického hlediska jejich působení. Několikrát zmiňovaná Marzena Schöne ve své práci⁵⁹ odkazuje na teoretické závěry, podle nichž se v případě euroregionů jedná o „regional governance“ (tedy o regionální vládnutí – k pojmu „vládnutí“ srov. závěry shora), které je rozvrstveno do víceúrovňového systému (působí zde aktéři, jak místní správy a samosprávy, tak stát a jejich fungování podporuje i Evropská unie). Vzpomínaná dynamika těchto systémů pak pramení z nich samých, tedy „button up“. Jak se přitom ukazuje, je to právě díky zapojení aktérů, jež mají blízko k dennodennímu životu lidí (týká se to především nejrůznějších sdružení, jejich projektů a tak podobně). Naopak v euroregionech,

⁵⁸ Srov. k tomu čl. 305 – 307 Smlouvy o fungování Evropské unie a Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1082/2006 ze dne 5. července 2006 o evropském seskupení pro územní spolupráci.

⁵⁹ Srov. SCHÖNE, 2006, op. cit., s. 13 a násled.

⁵⁶ Srov. BENZ, 2008, op. cit., s. 275 – 279.

⁵⁷ Srov. k tomu SCHÖNE, 2006, op. cit., s. 142.

kteřé vznikaly v průběhu 90. let v příhraničních oblastech s Ruskem a se státy bývalého Sovětského svazu a kdy iniciátorem jejich vzniku byli zástupci státu, se tato dynamika nikdy neobjevila, tyto euro-regiony – jejichž vznik bývá spojován s principem „top-down“ – jsou ve srovnání s ostatními málo efektivní a pro případné funkcionální aktéry příliš „sterilní“.⁶⁰ Co z toho plyne? Minimálně okolnost – a patrně není důvodu k jakémukoliv omezování stran aplikovatelnosti takového zjištění, jak na fungování (post)moderního státu, tak na model víceúrovňového vládnutí – že kooperativní vztahy dobře fungují, jen jsou-li do nich zapojeny všechny typy aktérů (subjektů), bez ohledu na její význam, ekonomickou sílu, sociální postavení, zkrátka použijeme-li znovu naši „evoluční zkratku“ bez ohledu na to, „jaké mají drápy, zuby a zda se umí přát“. A tak i ten nejvzdálenější region či hospodářsky méně rozvinutý stát může být pro ostatní aktéry sítě přínosným, neboť od něj přichází do systému oživující impulsy. Vyplatí se proto i k němu stavět síť.

7 Závěr

Na základě výše uvedeného lze tedy uzavřít, že válka již dnes díky svým důsledkům nemůže být ani z teoretického hlediska vnímána jako element rozvoje společnosti (zde samozřejmě zcela pomíjíme jejich neudržitelnost z pohledu etiky). Prostor rozvoje – podaří-li se skutečně postupem doby vymýtit válku i ve formě tzv. „low intensity conflicts“ - bude v takovém případě nutno nalézt nikoliv v dimenzi územní expanze, ale v rámci ekonomického propojování rozličných oblastí a regionů. To bude samozřejmě vyžadovat další technologický rozvoj, s nímž dojde ke zvyšující se provázanosti světa. Je ovšem otázkou, zda cestou tohoto rozvoje dosáhneme jako lidský rod jisté vnitřní sounáležitosti, tedy zda vlastně v rámci nesledujícího stupně zmíněné kulturní evoluce obohatíme ono „techné“ objevující se v citovaných vizích Iana Morrise a budeme jej korigovat přirozeným – Machovcovými slovy (srov. shora) bytostným – zájmem o druhého. Neboť patrně jedině tak dosáhneme Lohengrinovsky nezdolatelné moci překonávající do značné míry lidský individualismus.⁶¹

Summary

It can be concluded that the war isn't able to develop society (except that we ignore here ethical questions of war of course). Space of development – if we manage to eliminate the war as well as those so-called “low intensity conflicts” – can't be found in the dimension of territorial expansion, but in the economic contact of different areas and regions. This will be of course require technological progress connected with increasing interdependence of the world. But we aren't sure, if it is the way how to reach required unity of the human society; with another words, we aren't sure if a “techné” will be complete in some following steps of cultural evolution with sincere concern about another people, how for example Milan Machovec recommends. We believe in the fact that this is the only way how to win an insurmountable power, which is able to overcome human being's individualism.

⁶⁰ Parafrázováno podle SCHÖNE, 2006, op. cit., s. 48 a násl.

⁶¹ Srov. k tomu přiměřeně třetí scénu, třetího dějství opery Lohengrin Richarda Wagnera.